

Ключевые слова: нечастная собственность, централизованное управление, затратность производства, потребительский рынок, дефицит товаров, кризис недопроизводства.

Zablotsky M.B. Centralized financial and economic management system and the causes of the underproduction crisis

The methodology of centralized financial and economic management system formation is provided. The relations of public ownership on the means and the results of production are determined as a basis for centralized labour attracting and distribution of social income. Centralized economic management and distribution of social income were found to lead to a decrease of interest in labour productivity, growth of costs for product creation, shortages of goods in the consumer market, budgets of all levels and the emergence of the underproduction crisis.

Keywords: non-private ownership, centralized management, costs on production, consumer market, shortage of goods, underproduction crisis.

УДК 336.14:657

*Заст. директора М.Й. Ковач, канд. екон. наук –
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ**

Зміни в соціально-економічній ситуації та в системі державного управління в сучасній Україні спричинили необхідність перетворень в організації та методиці фінансового контролю. Подано характеристики фінансового контролю в різних соціально-економічних формаціях. Виділено історичні передумови виникнення та розвитку контролю, представлено узагальнення підходів світових наукових економічних шкіл щодо фінансового контролю.

Ключові слова: фінансовий контроль, облік та контроль, підприємницька діяльність, соціально-економічна формація.

Постановка проблеми. Становлення в Україні соціально орієнтованої економіки та відповідних їй принципів управління господарськими процесами, зміцнення позицій різноманітних форм власності обумовлює необхідність організації адекватної системи фінансового контролю.

Ефективно організований контроль здатний впливати на результати господарської діяльності економічних суб'єктів, зміцнювати відносини власності, забезпечувати фінансову безпеку країни. Тому виникла об'єктивна потреба системного розвитку фінансового контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку фінансового контролю досліджували відомі українські вчені: В.Д. Базилевич, М.Я. Дем'яненко, П.І. Гайдуцький, Л.А. Костирко, П.Т. Саблук, М.Г. Чумаченко, В.О. Шевчук та ін. Зарубіжний досвід організації фінансового контролю в умовах ринкової економіки висвітлено в працях Х. Андерсена, М. Беккера, В.В. Бурцева, Е.А. Кочеріна, В.Р. Палія, Ж. Рішара та ін.

Однак проблеми розвитку фінансового контролю залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Контроль є категорією історичною. Його виникнення пов'язане із суспільним процесом праці, сама природа якого обумовлює необхідність управління, яке встановлює узгодженість між індивідуаль-

ними роботами і виконує загальні функції, які виникають з руху всього виробничого організму, на відміну від його самостійних органів [6, с. 342].

"Сьогодні серед економістів відсутня єдність поглядів щодо історичного моменту виникнення контролю. Наприклад, проф. Є.А. Вознесенський вважав, що виникнення контролю "пов'язано з поділом суспільства на антагоністичні класи, з появою держави" [4, с. 3]. Водночас А.М. Голобородько, В.І. Залужний наголошували на тому, що контроль притаманний всім економічним формаціям [5, с. 8]. У цьому контексті доцільно визначити, що історія будь-якого явища починається там, де з'являються перші сліди суспільного життя людей.

Зміни в соціально-економічній ситуації та в системі державного управління в сучасній Україні спричинили необхідність перетворень в організації та методиці фінансового контролю. Передумови таких змін зображені на рис. 1.

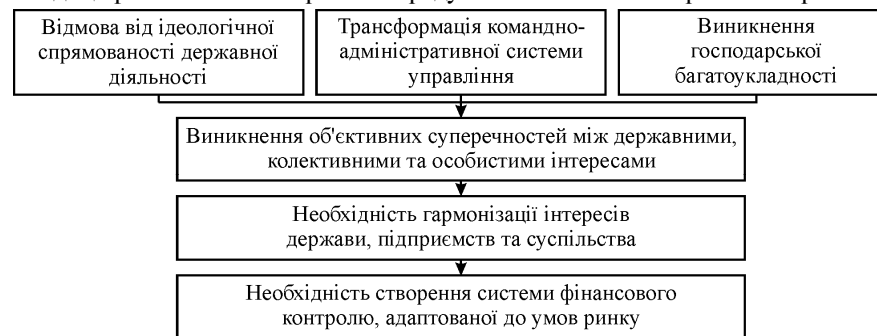

Рис. 1. Передумови формування нової системи фінансового контролю в умовах ринку

У нових умовах, коли зникає ідеологічне тлумачення багатьох понять, уявлення про єдину форму власності замінюється поняттям господарської багатокладності, виникають суперечності між державними та груповими інтересами, між керівниками та підлеглими. Ці суперечності можуть породжувати протизаконні, господарсько недоцільні та інші негативні дії, які повинні виявлятися на підставі чинного законодавства.

В умовах незалежності України було змінено пріоритети, які забезпечують поступальний розвиток економіки. Основою вирішення фінансових проблем держави тепер визначено не адміністративні методи управління і фіскальні функції, а першочергове зміцнення фінансів суб'єктів підприємницької діяльності, інших юридичних осіб та домашніх господарств через застосування методів правового й економічного регулювання. Представимо характеристику фінансового контролю в різних соціально-економічних формаціях у таблиці.

Ускладнення сучасного фінансового контролю доцільно пов'язати з розвитком виробничих відносин внаслідок зміни соціально-економічної формації, трансформацією фінансового механізму. Це обумовлює впровадження нових методів економічного регулювання, що ускладнює контроль як необхідну форму зворотного зв'язку: оновлюються, диверсифікуються та поглиблюються його форми і методи. Історичні передумови виникнення та розвитку контролю наведено на рис. 2.

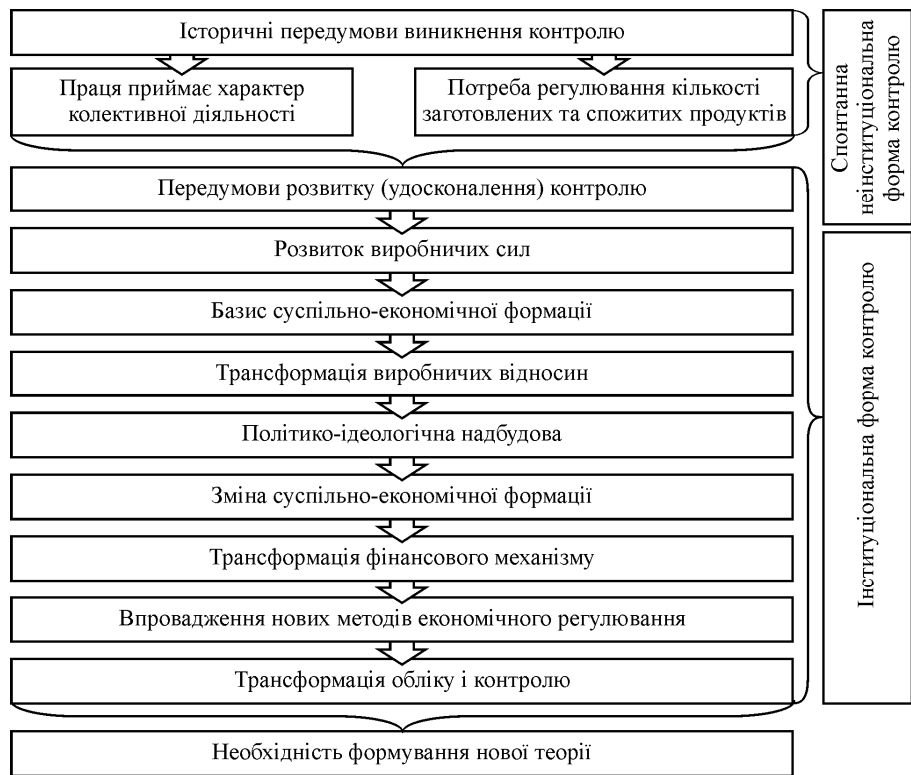

Рис. 2. Історичні передумови виникнення і розвитку контролю

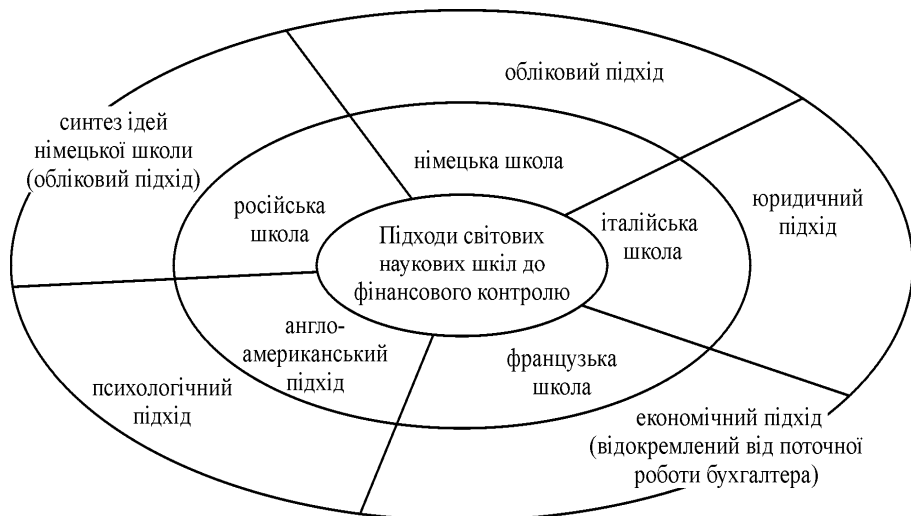

Рис. 3. Підходи світових наукових економічних шкіл щодо фінансового контролю

Табл. Характеристика фінансового контролю в різних соціально-економічних формаціях

Соціально-економічна формація	Основні ознаки соціально-економічної формації	Контроль у соціально-економічній формації
Первіснообщинний лад	Рівність людей, рід – головний продуктивний осередок, що базується на суспільній власності на засоби виробництва і колективній праці	Контроль охоплює незначну кількість колективних і скотарських операцій, слугує засобом організації і управління обшинним виробництвом. Існує виборність органів контролю. Фінансового контролю не існує
Рабовласницький лад	Приватна власність на засоби виробництва і рабів, виникнення держави, розвиток торгівлі, лихварства, розрахункових операцій	Зародження наступного контролю. Контроль класовий, державний. Контроль над виробництвом приймає форму авторитарної влади, примусу та підлеглості. Виникнення фінансового контролю
Феодальний лад	Розвиток внутрішньої і зовнішньої торгівлі, утворення великих світових центрів – Венеції і Генуї. Основу виробничих відносин становить власність феодала на засоби виробництва і частково – на землю	Основним об'єктом контролю залишається особистий фактор виробництва. Контроль за розрахунками між покупцями, лихварями і банками, а також за наявністю та рухом торгового капіталу. Розподіл контролю на зовнішній і внутрішній
Капіталістичний лад	Основа виробничих відносин – капіталістична власність на засоби виробництва, яку використовували для експлуатації найманих робітників	Цілі та завдання контролю визначаються прагненням до збільшення прибутку, загальнодержавний контроль за діяльністю всіх підприємств є неможливим. Контроль над виробництвом опосередковується відносинами експлуатації
Соціалістичний лад	Суспільна власність на засоби виробництва, екстенсивний тип відтворення, плановість, затратна економіка	Контроль є централізованим, охоплює всі сфери суспільного життя (партійний контроль, державний контроль, народний контроль, суспільний контроль).
Ринкові відносини	Багатоукладність економіки, різноманітність форм власності, вільне підприємство	Розвиток незалежного фінансового контролю (аудиту), контролю власника, муніципального контролю.

Оскільки функції обліку та контролю завжди були тісно пов'язаними, навіть один період їх ототожнювали, тому застосуємо підхід, згідно з яким аналіз еволюції функції контролю проводиться на фоні еволюції облікової функції. Узагальнення підходів світових наукових шкіл щодо фінансового контролю представлено на рис. 3.

Література

1. Белобжецкий И.А. Финансово-хозяйственный контроль в управлении экономикой / И.А. Белобжецкий. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 1979. – 160 с.
2. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту / М.Т. Білуха. – К. : Вид-во "Вища шк.", 1994. – 364 с.
3. Васильева М.В. Совершенствовать финансовый контроль / М.В. Васильева // Финансы СССР. – 1988. – № 5. – С. 35-39.
4. Вознесенский Э.А. Финансовый контроль в СССР / Э.А. Вознесенский. – М. : Изд-во "Юридическая литература", 1973. – 134 с.

5. Голобородько А.Н. Общественный контроль над производством и распределением при социализме / А.Н. Голобородько. – К. : Изд-во Киевского ун-та, 1973. – 295 с.
6. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 23.

Ковач М.И. Предпосылки возникновения и развития финансового контроля

Изменения в социально-экономической ситуации и в системе государственного управления в современной Украине вызвали необходимость преобразований в организации и методике финансового контроля. Дана характеристика финансового контроля в различных социально-экономических формациях. Выделены исторические предпосылки возникновения и развития контроля, представлено обобщение подходов мировых научных экономических школ по финансовому контролю.

Ключевые слова: финансовый контроль, учет и контроль, предпринимательская деятельность, социально-экономическая формация.

Kovach M.Yo. Background of the forming and development of financial control

Changes in the socio-economic situation and in public administration in modern Ukraine caused the need for change in the organization and methods of financial control. The article presents a description of financial control in different socio-economic formations. The historical background of forming and development of the control are highlighted, summarizing approaches of the scientific world economic schools on financial control are presented.

Keywords: financial control, accounting and control, entrepreneurship, social and economic structure.

УДК 336.[143.01+232]

*Асист. Н.О. Маргіта¹, канд. екон. наук;
ст. викл. М.В. Маргіта², канд. екон. наук*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

Розглянуто сутність і зміст поняття "дефіцит бюджету", поглиблено його визначення. Досліджено еволюцію економічних поглядів на проблему існування дефіциту бюджету та методів управління ним. З'ясовано природу існування активного та пасивного бюджетного дефіциту та його наслідки для економіки. Описано причинно-наслідковий механізм соціально-економічних наслідків дефіциту бюджету для економіки країни за допомогою моделі Мандела-Флемінга. Запропоновано комплекс завдань, вирішення яких забезпечить ефективне та відповідальне управління бюджетним процесом заради досягнення макроекономічної стабільності.

Ключові слова: дефіцит бюджету, активний та пасивний дефіцит бюджету, механізм впливу дефіциту бюджету, управління бюджетним процесом.

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливого значення набуває необхідність пошуку теоретичних і практичних шляхів, спрямованих на стабілізацію економічної ситуації та сприянню подальшому економічному зростанню. Тому підвищення ефективності бюджетної політики, збалансування бюджетних надходжень і видатків та підтримання активного дефіциту бюджету є ключовими факторами, що в подальшому визначатимуть траєкторію розвитку національної економіки.

¹ НУ "Львівська політехніка";

² Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження бюджетного дефіциту та його впливу на економіку країни перебуває в колі наукових інтересів низки вітчизняних науковців, таких як: А. Гальчинський, В. Геєць, Е. Балацький, І. Луніна, І. Мітюков, І. Чугунов, І. Лютий, В. Федосов, О. Опарін, С.В. Львовчикін, О. Василик, М. Пасічний, М. Небава, Г. Мамонова, О. Івашук, А. Машко та ін. Однак частина питань, пов'язана з визначенням особливостей регулювання бюджетного дефіциту, залишається недостатньо висвітленою.

Метою цієї роботи є дослідження теоретичних і методичних засад та розроблення практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності регулювання бюджетного дефіциту в економіці України.

Виклад основного матеріалу. Управління бюджетним процесом перебуває в центрі економічних досліджень, починаючи з 1936 р., коли була опублікована праця Дж. Кейнса "Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей", де зазначено, що ринок не може розглядатись як ідеальний саморегуляційний механізм, його повинна стимулювати держава, використовуючи для цього бюджетну політику.

Еволюцію економічних поглядів на проблему існування дефіциту бюджету та методів управління ним умовно можна розділити на такі етапи:

- Кейнсіанська економічна теорія – основним інструментом економічного регулювання сукупний попит, який держава, залежно від умов, може стимулювати чи скорочувати, маніпулюючи доходами і видатками бюджету, впливаючи, таким чином, і на величину пропозиції. Саме в цей період було легалізовано бюджетний дефіцит як необхідну умову для стимулювання економічного розвитку;
- Некейнсіанці наголошували на необхідності збалансованого бюджету в часі, тобто потребою у заміні бюджетного дефіциту під час війн і криз активним бюджетом під час економічних піднесень. Дефіцит бюджету вони розглядали як спосіб досягнення ефективного попиту через зростання державних витрат, незважаючи на накопичення загальної суми державного боргу;
- Теорія "економіки пропозиції" (80-ті роки ХХ ст.) зміщує акценти з проблем формування попиту на проблеми пропозиції, що впливає на залучення та ефективне використання ресурсів. Прихильники цієї теорії визнавали збалансований бюджет та відкидали кейнсіанську ідею нарощування бюджетних видатків для стабілізації та формування попиту, вважаючи, що такі заходи дестабілізують економіку та стимулюють інфляцію. У центрі досліджень – стимулювання приватної ініціативи, створення сприятливих умов для збільшення заощаджень через зниження податків.

Зміна економічних теорій не забезпечила стабільності та збалансованості державних фінансів, деклароване зменшення втручання держави супроводжувалось зростанням державних видатків. Постійне нарощування державних витрат спричинило хронічні дефіцити державних бюджетів, що призвело до виникнення нової течії.

Представники стокгольмської школи (Е. Ліндаль, Г. Мюрдаль та ін.) відстоювали теорію "циклічного балансування бюджету". Згідно з теорією збалансування бюджету відбувається в рамках економічного циклу, тобто дефіцити бюджету, що виникають у періоди кризи, покриваються надлишками, що утворюються в період економічних підйомів.